

NARATIVI O DEVEDESETIM: DISKURZIVNE HEGEMONIJE NAUČNIKA I NAUČNICA U BEOGRADU I ZAGREBU¹

Sažetak: U ovom članku analiziram narative naučnika i naučnica u Beogradu i Zagrebu o teškoćama koje su iskusili tokom devedesetih godina XX veka, u toku ratova u bivšoj Jugoslaviji i nakon njih. Budući da je ovo antropološki rad, trope ovih narativa ne posmatram kao opise „stvarnog stanja“ u Beogradu i Zagrebu, niti ih koristim za pravljenje širih, neutemeljenih istorijskih zaključaka. Umesto toga, trope narativa naučnika i naučnica koristim za razumevanje njihovog iskustva devedesetih, posmatranog kroz prizmu njihovih savremenih iskustava. Njihove izjave situiram u kontekst u kome je, po mom mišljenju, „demokratska tranzicija“ na problematičan način osnažila već istaknut „nacionalni red stvari“ (Malkki, 1995).

Ključne reči: Srbija, Hrvatska, postsocijalizam, nauka

Uvod

Kada sam u avgustu 2008. godine započeo terenski rad u Beogradu sa astronomima i astrofizičarima sa Astronomske opservatorije na Zvezdari, iznenadio me je broj profesora, profesorica, studentkinja i studenata koji su iskazali spremnost da mi pomognu, koji su želeli da saznaju detalje o mom istraživanju i bili voljni da ih intervjuišem. Bilo mi je potpuno jasno da postoji širok opseg znanja o društvenom kontekstu koje sam tek bio počeo da stičem – znanja o konkretnim detaljima i promenama u toku ratova, znanja o različitim „strujama“ mišljenja, kao i o različitim političkim grupacijama poput četnika, partizana i ustaša. Sa jedne strane, imao sam podršku da počnem da radim intervjuje i pišem detaljne beleške, a sa druge, oklevao sam da se „bacim“ u ovakav rad, budući da sam slabo razumeo šire stvari o kontekstu i načine na koje su se razni ljudi odnosili prema raznim političkim grupacijama, intelektualnim tradicijama i kako su sebe razumevali u odnosu na njih. Pri svemu tome, ne treba zaboraviti da je usled skorašnjih ratova, u pitanju vrlo osetljiv kontekst.

To što je u fokusu mog istraživanja bila astrofizika i proizvodnja astrofizičarskog znanja, značilo je da sam radio sa ljudima koji su se bavili naukom u okviru duge akademske tradicije o kojoj sam nedovoljno znao, budući da sam dolazio iz drugačije (anglo-američke) tradicije. Anglo-američka antropološka tradicija ističe važnost potpunog kulturnog „uranjanja“ i nekada omogućava da neko postane uspe-

¹ Ovaj rad je podržan od strane *Economic and Social Research Council* [broj granta ES/F022727/1]

šan antropolog iako nije posvetio nikakvu pažnju akademskim tradicijama razvijenim u kontekstu u kome je radio istraživanje. Gercov terenski rad na Baliju, tokom koga je on ignorisao tamošnju razvijenu naučnu tradiciju i umesto toga provodio vreme „družeci se sa nativcima“, kako tvrde Gupta i Ferguson (1997), predstavlja pravi primer ovakvog trenda.

Usled malog broja naučnika i naučnica, kako u opservatoriji tako i među mojim akademskim kolegama u antropologiji, postao sam svestan da su akademski odnosi i politike „personalizovani“. Zbog toga sam želeo da izbegnem da, u situacijama kada nisam bio tretiran kao gost (videti Spasić, 2011), budem shvaćen kao preterano „ljubopitljiv“ ili da iznosim neprikladne komentare koji bi vodili ka raspravama sa kolegama. Ova personalizacija, kao i osetljivost mog radnog mesta, proizveli su određeni „strah“ od delovanja ili imanja mišljenja o mnogim temama – sa jedne strane, smatrao sam da još uvek ne posedujem dublje razumevanje konteksta ekstremno složene situacije, a sa druge, neki sagovornici su me kategorizovali kao naučnika sa „Zapada“ i videli me kao osobu u prestižnoj poziciji. Stoga, nerado sam nudio bilo kakve „ekspertske“ stavove o društvenoj nauci i naročito o nauci u postjugoslovenskim državama.

Ovakva situacija je bila udružena sa praktičnim problemom – time da su naučnici i naučnice sa kojima sam radio bili često zauzeti, zbog čega sam izvan konteksta intervjua imao relativno malo prilike da se socijalizujem sa njima. Sve ove teškoće su zahtevale posebnu senzitivnost i oblikovale moj pristup terenskom istraživanju.

Unutar širokog opsega pitanja o situaciji danas i tokom devedesetih godina, polustrukturirane i ponekada potpuno nestruktuirane intervjue sam shvatio kao priliku da slušam o stvarima o kojima naučnici i naučnice žele da govore. Pitanja sam postavljao onda kada nisam razumeo neku frazu ili nečije ime. Zatim sam se fokusirao na produblјivanje jezičkog i „kulturnog“ uranjanja izvan konteksta intervjua, saznavajući mnogo kroz razgovore sa kolegama i koleginicama i studentima i studentkinjama raznih naučnih disciplina, kroz posećivanje antropoloških seminara na Univerzitetu u Beogradu, kao i kroz značajan vremenski period koji sam proveo na opservatoriji, svakodnevno radeći u biblioteci i/ili družeci se sa studentima i studentkinjama i ne-akademskim zaposlenima.

Takođe sam proveo značajan period pisanja teze u regionu kako bih nastavio usavršavanje jezika i širio znanje o kontekstu, verujući da su jedna ili dve godine nedovoljne za stvaranje delikatne bliskosti neophodne za etnografiju. Stoga, cilj ovog rada je promišljanje intervjua koje sam radio na početku terenskog istraživanja u odnosu na kontekstualno znanje koje sam stekao uranjanjem. U narednom delu ću predstaviti stavove koje sam čuo o devedesetim, a zatim ću se pažljivije usredsrediti na „tačke osporavanja“ koje iz njih proizilaze.

Devedesete

Mnogi istraživači i istraživačice u opservatoriji, kao i drugi ljudi u Beogradu sa kojima sam razgovarao, referisali su na devedesete kao na izuzetno teško vreme u kome je, pored izolacije, drastičan pad standarda života pogodio većinu ljudi. Jansen (2001, p.9) beleži kako su ljudi sa kojima je on radio istraživanje nazivali ovakav pad jednostavno „situacija“. Istraživači i istraživačice u opservatoriji su se prisećali priča o nestašicama: o tome kako su listovi papira u štampačima bili prebrojavani jedan po jedan i pažljivo raspoređivani, kako je pristup internetu bio izuzetno težak, kako je postojala zvanična zabrana pristupa međunarodnim naučnim časopisima. Mnogi su rekli kako je ovakva situacija bila vrlo demotivisuća, budući da su maltene svi naučni projekti zavisili od kontinuiranog pristupa informacijama o dešavanjima u drugim naučnim centrima širom sveta. Samo oni naučnici i naučnice koji su analizirali već dobijene skupove podataka, ili koji su usavršavali teorijske simulacije, bili su u stanju da nastave istraživanja. Neki su se potpuno posvetili poslu jer su to videli kao način da pobegnu od politike koja je dominirala svakodnevicom, opisujući nauku kao jednu vrstu „izbeglištva“. „Postoji li bolje mesto za beg“, pitala me je jedna astrofizičarka, „od zvezda?“.

Neki od mojih sagovornika i sagovornica su isticali kako su, tokom perioda sankcija, uspevali da očuvaju saradnju i čak otputuju na konferencije u druge zemlje zahvaljujući ličnim mrežama prijatelja i saradnika. Međutim, takođe su naglašavali teškoće stvorene relativnom izolacijom i domaćim političkim okruženjem. Rečima jednog profesora, Aleksića²:

Cela atmosfera stanja opsade koja je trajala tokom devedesetih generalno nije odgovarala naučnom radu, ne može se očekivati od nauke, koja ipak zahteva neku vrstu uslovno uređenog društva ili barem obrisa uređenog društva, da bude uspešna. To je zaista, opet uz par izuzetaka u mirnijim ili tišim periodima, bio je haos. Retko se dešava da nauka bude uspešna u haotičnim vremenima.

Pored izolacije, neki su govorili o tome da je Miloševićeva vlada vršila pritisak na univerzitet i naročito na „liberalne“ intelektualne krugove. Po Grujiću, malo pre nego što je objavio tekst u pitanju (Grujić 1999), zaposleni na univerzitetu su dobili otkaze i morali su se iznova prijaviti za ista radna mesta, što je uključivalo potpisivanje novog ugovora sa univerzitetom po kome su morali obećati odanost vladi. Grujić tvrdi kako je ovo predstavljalo sredstvo izbacivanja „neposlušnih“ univerzitetskih radnica i radnika. Slično se desilo u Zagrebu sredinom i krajem devedesetih kada je tadašnji predsednik Tuđman pokušao da se „reši“ borbenih elemenata u državnim institucijama (Stubbs & Zrinščak 2006, p.4). Posledica je bila izbacivanje članova i članica osoblja koji su imali problema sa raznim aspektima rata i Tuđmanove vlade. Ovakvi procesi znače da je, uprkos velikom broju istih političara koji su se menjali na različitim pozicijama u vladi, postojao i određeni stepen promene. Često sam čuo komentare studentkinja i istraživačica i studenata i istraživača o tome kako su

² U celom članku koristim pseudonime.

doseljenici u Beograd, kao i u Zagreb, bili nedovoljno obrazovani. Da li je bilo baš toliko loše u Beogradu tokom devedesetih dovela je u pitanje i istraživačica koja je kao izbeglica došla iz Sarajeva u Beograd. Ona je smatrala da problemi izazvani sankcijama treba da budu postavljeni u kontekst u kome su mnogi ljudi, poput nje, strahovali za sopstveni život. Drugim rečima, zvocanje *Beograđana* o devedesetim je njoj išlo na živce.

Za razliku od Beograda, novoformirana hrvatska država, koja je proglasila nezavisnost u junu 1991. godine i čija je nezavisnost stupila na snagu oktobra iste godine, nije bila pod režimom međunarodnih sankcija u istom periodu. Za naučnice i naučnike u Zagrebu, pristup časopisima je kontinuirano postojao bez većih problema i fizičke opasnosti su bile relativno male. Međutim, rat jeste snažno uticao na posao – rad je prekidano kako bi se odjurilo do najbližeg skloništa od bombi i vladala je atmosfera nesigurnosti karakteristična za ratne situacije. Neki od istraživačica i istraživača u Zagrebu su opisivali osećanja nesigurnosti i agresivnosti, povezane sa odlukama koje je donosila Miloševićeva vlada a izvršavala JNA (Jugoslovenska narodna armija). Osećanje progonjenosti je verovatno bilo snažnije u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, budući da su ratovi vođeni na teritorijama ovih država, a ne Srbije (osim kasnije, na Kosovu, od 1998-99. godine). Kako su ratna dejstva vođena u različitim delovima Hrvatske, univerzitetski radnici i radnice u gradovima poput Zadra i Dubrovnika su verovatno iskusili prekide daleko više nego oni u Zagrebu.

Diskurzivne hegemonije

Narativi o različitim aspektima svakodnevnog iskustva koje sam predstavio u prethodnom delu bili su retko dovođeni u pitanje tokom mog terenskog istraživanja. Budući da su bili vrlo široko prihvaćeni, u ovom delu ću tvrditi da su određeni elementi ovakvih narativa primer postojećih diskurzivnih hegemonija. Burdijeovim rečima (Bourdieu 1986, p.26), kada se označava, „pod znakom pitanja u simboličkoj borbi jeste monopol nad time šta će biti legitimno imenovanje, dominantna tačka gledišta, koja, bivajući prepoznata kao legitimna tačka gledišta, pretvara svoju istinu iz specifične, situirane, vremenski određene tačke gledišta u nešto drugo“. Slično tome, kako bi nastavili da sebe razumeju kao „državljanke“ određene države u širem savremenom poretku sastavljenom od niza država, ljudi su morali implicitno prihvatiti nacionalne (državne) kategorije onako kako su ove kategorije bile proizvedene u toku rata, kako bi očuvali osećanje reda. Istovremeno, Evropska Unija je aktivno promovisala prihvatanje novih, „eticiziranih“ kategorija. U ovakvom kontekstu, specifična narativna objašnjenja elemenata rata stvorena su u centrima (tj. Beogradu i Zagrebu). Stoga, nije teško razumeti da su naučnici i naučnice sa kojima sam radio morali razumeti promene kroz termine novih „nacionalnih“ kategorija, kako bi uopšte mogli započeti razgovor sa ljudima u drugim mestima. Upalo mi je u oči da su studenti i studentkinje rođeni nakon konflikta daleko spremnije prihvatili nove nacionalne kategorije kao datosti, budući da nisu poznavali ništa drugačije.

Kao što je Rouzberi (Roseberry 1994, p.361) rekao: „ono šta hegemonija stvara, dakle, nije deljena ideologija već zajednički materijalni i značenjski okvir za život, govor, i delovanje u društvenom poretku oblikovanom dominacijom“. U onome što sam iskusio, vrlo malo broj ljudi sa kojima sam radio je dovodio u pitanje ovakve nacionalne hegemonije i ti ljudi su obično bili politički više pismeni. Na primer, deda mog prijatelja u Zagrebu, koji je imao značajno iskustvo u sindikatima, izražavao je negativan stav o skorašnjim političkim promenama i nastavljao je da sebe opisuje kao „Jugoslovena“, što se ređe dešavalo u Zagrebu nego u Beogradu. Moj prijatelj je tvrdio kako bi mu se ljudi smejali i pitali ga kako se uopšte može izjašnjavati kao Jugosloven, ako takva država više ne postoji. Ovo implicitno govori da su politička udruživanja dobijala određenu legitimnost ako su „imala državu“. Kada bi mu ljudi postavljali takva pitanja, on bi odgovarao kontra-pitanjem o tome ko su onda Romi (Cigani) budući da su i oni grupa bez „sopstvene“ države. Međutim, u mom iskustvu, ovakva vrsta odgovora je bila izuzetno retka. Stoga, pokušao sam da razumem elemente dominantnih narativa određenih grupa ljudi kako bih analizirao procese proizvodnje hegemonija.

Ovde treba postaviti pitanje „metodološkog nacionalizma“, budući da se neke od suprotnosti koje sam navodio u ovom radu između „Beograda“ i „Zagreba“ mogu razumeti kao suprotnosti između „Srbije“ i „Hrvatske“. Metodološki nacionalizam u društvenim naukama podrazumeva gledište da „nacija/država/društvo predstavljaju prirodan društveni i politički okvir modernog sveta“ (Wimmer and Glick Schiller, 2002). Kao takav, koncept metodološkog nacionalizma se odnosi na analitičku upotrebu države kao „prirodne“ jedinice političke organizacije u savremenom svetu, na koju se vrlo često može naići u literaturi o javnim politikama.³ Ovakvu ideju države nacionalisti često naturalizuju tvrdnjom da pojedinačne države postoje kako bi zastupale pojedinačne „narode“. Stoga, kao što sam ranije napomenuo, pažljivo sam se trudio da izbegnem analitičku upotrebu država kao prirodnih jedinica savremenog sveta i sasvim sigurno nisam koristio koncept „nacije“ kao stvarno postojećeg kolektiva, bilo u biološkom, bilo u kulturnom smislu. Međutim, postojeće političke institucije nesumnjivo proizvode određene regularnosti u društvenom svetu, regularnosti koje postoje kao posledica (hegemonijskog) prihvatanja relevantnosti ovakvih jedinica za organizaciju društvenog života. Iz ovog razloga, okvir koji podrazumeva da se stvari mogu deliti na „srpske“ ili „hrvatske“ koristio sam kao etnografsku stvarnost koju sam pokušao da razumem i koju smatram da ne možemo prosto ignorisati u antropološkom pisanju. Kako bih učinio ovu distinkciju jasnijom, koristio sam termin „nativ“ kada sam opisivao priče naučnika i naučnica, a koncept hegemonije kada sam analizirao neizgovorene (metodološki nacionalističke) pretpostavke na kojima su njihove priče bazirane. Ukratko, moja namera nije bila da opišem kakva je situacija „zaista“ bila u „Srbiji“ ili „Hrvatskoj“.

Umesto, toga, fokusiram se na mimoilaženja u stavovima i tvrdnjama različitih grupa istraživača i istraživačica. Tvrdim da su takve razlike u mišljenju povezane

³ Videti Prpić (2011) kao primer naturalizacije „hrvatskog“ okvira u diskusiji o javnom razumevanju nauke.

sa političkim distinkcijama. Kako bih to pokazao, pravim dva argumenta. **Prvi argument** je da političke forme o kojima su moji sagovornici govorili nisu definisale kulture različitih vrednosti, već su reflektovale stavove o menjajućoj političkoj ekonomiji regiona. Doista, dok takve različite vrednosti ne smeju i ne treba da budu odbačene kao „jednostavni“ istorijski konstrukti, tvrdim da u antropološkoj analizi njihova proizvodnja treba da bude posmatrana istorijski. **Drugi argument** je da su tačke osporavanja – one teme oko kojih su se moji sagovornici i sagovornice razilazili – od posebnog antropološkog značaja, zato što nas upućuju na važna politička mimoilaženja između političkih formi. Konačno, one će uticati na buduća dešavanja zato što uspeh određenih političkih formi ima vrlo široke društvene posledice.

Postojale su dve tačke osporavanja koje su se izdvojile kao važne u narativima koje sam čuo tokom intervju sa naučnicima i naučnicama o njihovim istraživanjima. **Prva** tačka osporavanja koja je bila diskutovana preda mnom bila je između Beograda i Zagreba i odnosila se na to u kojoj meri je postojala jedinstvena operativna naučna mreža u toku SFRJ. **Drugu** tačku osporavanja sam uočio u narativima naučnika i naučnica iz Beograda. Ona se odnosila na to u kojoj meri su nacionalistički i socijalistički aspekti Miloševićeve vlade tokom devedesetih bili protiv nauke. Ove ključne razlike su često ukazivale na političke razlike između raznih naučnica i naučnika – budući da je politički kontekst vrlo složen, vredi dublje se pozabaviti ovakvim razlikama.

Da li je postojalo jugoslovensko *mi*?

Prva očigledna razlika sastojala se u tome da su naučnici i naučnice iz Zagreba češće umanjivali nivo saradnje sa Beogradom, povremeno tvrdeći da je Jugoslavija zapravo bila konfederacija pre nego federacija i da se tezi o „rascepu“ Jugoslavije mora prići kritički. Ovo pitanje je išlo tako duboko da je uključilo i pitanje imenovanja vrste ratnog konflikta u toku devedesetih. U Hrvatskoj, vladajuća elita i mnogi građani i građanke su ga opisivali kao domovinski rat, dok se u Beogradu češće opisivao kao građanski rat. U Beogradu sam takođe naišao na veću nostalgiju za Jugoslavijom (Jugonostalgiju), ali i na širi spektar različitih stavova o prošlosti i o devedesetim godinama. Neki od istraživača i istraživačica sa kojima sam radio u Beogradu su nostalgично govorili o SFRJ i kvalitetu nauke u tom periodu. Na primer, jednog dana, nedugo nakon mog dolaska, otišao sam u posetu Odeljenju za fiziku Univerziteta u Beogradu, kako bih se raspitao da li na njemu postoje predavači astrofizike i kako bih saznao nešto više o radu Odeljenja. Preko akademskog kolege sa Univerziteta u Mančesteru, Joksimovića, poznavao sam jednog profesora hemije, koji mi je dao kontakt osobe na Odeljenju za fiziku. Taj kontakt je bio profesor Filipović, a njegova specijalnost je bila nuklearna fizika. Profesor Filipović je bio vrlo raspoložen da razgovara sa mnom, tako da smo odmah uradili intervju. U toku našeg razgovora, on je često koristio frazu *kad smo mi bili jedna država*. Ova fraza je isticala jedinstvo za koje su mnogi naučnici i naučnice iz Zagreba tvrdili kako nije postojala – pojedini su čak kritikovali ideju da je u određenim disciplinama ikada

postojala ikakva naučna mreža. Profesor Filipović je, istina, rekao kako u njegovoj disciplini, nuklearnoj fizici, „u staroj Jugoslaviji aktivnosti su bile podeljene između tri centra: Beograda, Zagreba i Ljubljane i svi su se maksimalno trudili da ne dođe do preklapanja u radu“. Ipak, postojala je komunikacija između ovih centara i, iako je bilo podele posla, oni su radili na većim zajedničkim projektima na koje je raspad Jugoslavije negativno uticao:

Kada je raspad počeo da se nazire, postalo je jasno da će svaka od ovih državica koje su nastale iz velike Jugoslavije, biti oštećena zato što unutar svake od državica, bilo je nemoguće pokriti sve stvari koje je trebalo pokriti. I posledice toga se osećaju čak i danas. Beograd nema apsolutno nikakvu fiziku akceleratora, a Zagreb nema nikakve reaktore.

Nakon raspada, postalo je teško održati veze između centara:

Ranije su veze bilo vrlo jake. Ljudi su odavde išli da rade tamo i odande dolazili da rade ovde... i to jeste zaista bila jedna država. Jesu tu postojale neke kontinuirane tenzije između centara, ali to je bilo sve... A sada, nakon raspada... Mislim da je za njih (Hrvatsku) situacija gora nego što je bila dok smo bili velika Jugoslavija, ali je za nas postala zaista loša. U Srbiji je nuklearna fizika praktično prestala da postoji...

Po Filipoviću, današnja situacija je vrlo drugačija u odnosu na onu koja je postojala u toku Jugoslavije. On je koristio termin „državice“ kako bi opisao postjugoslovenske države. Ovaj, zapravo omalovažavajući, termin nikada nisam čuo u Zagrebu. Relativna veličina novih država, ili kako ih je Filipović nazvao „državica“, kao i njihov fokus na različite oblasti proizvodnje u toku SFRJ, sugeriše da je u svakoj od novoformiranih država verovatno bilo teško doći do određenih resursa. Za određene nauke, to znači da je kritična masa neophodna za sprovođenje vrhunskih istraživanja izgubljena. Po Filipoviću, posledice ovakvog stanja su bile naročito teške za nauke poput nuklearne fizike budući da su nove države samo mogle igrati ulogu *konzumenata* novih tehnologija, ne i proizvođača. Filipović nije bio jedini profesor u Beogradu koji je referisao na jugoslovensko „mi“. U toku intervjua sa direktorom opservatorije o njegovim iskustvima u toku sankcija i o današnjoj saradnji sa Hrvatskom, pitao sam ga o saradnji sa opservatorijom na Hvaru, budući da je u toku SFRJ takva vrsta saradnje postojala. On je ispričao sledeće:

Ne, nažalost, nemamo više veze sa opservatorijom na Hvaru koje bi mogle podstaći takvu saradnju. Naravno, mi pratimo šta oni rade, znamo neke od ljudi lično i ponekada se srećemo po svetu na međunarodnim susretima, i slično. Međutim, saradnja one vrste kakva je postojala pre **podele bivše zemlje** ne postoji. [moj naglasak]

Drugi profesor, Aleksić, iskoristio je istu frazu u intervjuu:

...Pa, naravno, to je bilo krizno vreme, politički problemi koji su pratili **podelu bivše zemlje**, praćeni raznim ekonomskim problemima, uzrokovanim sankcijama usmerenim ka **ovom delu bivše zemlje**. [moj naglasak]

Opisujući Beograd, ili možda neku veću geografsku oblast, kao „ovaj deo bivše zemlje“ evocira drugačije asocijacije od opisa iste oblasti kao „Srbije“. Osim

ovakvih momenata u toku intervjua, treba spomenuti da sam na mapu SFRJ nailazio češće u Beogradu nego u Zagrebu. Na primer, mapa SFRJ je neprimetno visila na zidu iza glavnih vrata glavne učionice na Odeljenju za astronomiju i astrofiziku Univerziteta u Beogradu. Takođe, tokom moje posete Narodnoj opservatoriji, opservatoriji otvorenoj za javnost, jedan radnik je izvadio mapu bivše Jugoslavije i proveo određeno vreme objašnjavajući mi njegovu verziju istorijske lingvistike regiona i zašto je to značilo da hrvatski jezik ne postoji.

Za razliku od toga, ne mogu se setiti nijedne prilike u kojoj sam video mapu SFRJ u Zagrebu. Kada bih i negde uočio okačene mape koje su predstavljale susedne zemlje, njihovi nazivi su spominjali južni i/ili zapadni Balkan i na njima su granice novoformiranih država bile jasno istaknute. Takođe, profesori drugih fizičarskih disciplina u Zagrebu nisu isticali nekadašnje postojanje veza, tvrdeći da su veze između SFRJ republika, iako su imale političku podršku, bile na nivou sličnom drugim međunarodnim vezama. Kao primer ovakvog stava iskoristiću intervju koji sam uradio sa profesorom Horvatom u Zagrebu. Horvat je imao mesto naučnog savetnika u Tuđmanovoj vladi i u vreme mog istraživanja radio je na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu. Govoreći o njegovoj poddisciplini – fizici čvrstog stanja – tvrdio je sledeće:

Što se tiče suradnje unutar Jugoslavije, ona je imala političku potporu. Postojao je kongres ili susret jugoslovenskih društava ili što god da je to bilo, ali to nije bilo doista znanstveno zanimljivo. Bilo je nekih kolega po prirodnom interesiranju, bilo je nekih ljudi u Beogradu i u Ljubljani koji su meni bili zanimljivi, kojima sam ja, naravno, pomagao, prirodni kontakti. Ali po meni to nije bilo... to je bilo isto kao bilo koja druga, možemo reći, međunarodna suradnja.

Na ovaj način, Horvat je negirao da je postojala značajna mreža u bivšoj Jugoslaviji, a tokom intervjua odlučio je da umesto ovih, ističe veze sa SAD-om i Francuskom. Retko sam čuo istraživače i istraživačice, poput Horvata, ili studente i studentkinje u Zagrebu da koriste „mi“ kada su govorili o Jugoslaviji, ili da prezentuju SFRJ kao zajednicu na način na koji je Filipović to uradio, govoreći o vremenu kada smo „mi bili jedna država“. Umesto toga, period SFRJ je često opisan kao vreme kada su „oni“ (Srbi) dominirali političkim životom, percipiranim kao centralizovanim, sa centrom u Beogradu. Što se tiče skorašnjeg nasilja, češće se govorilo o nameri „Srba“ da stvore „Veliku Srbiju“ nego na deljenu jugoslovensku težnju da se očuva država izgrađena na socijalističkim idealima.

Ipak, ako odbacimo nostalgiju za nekadašnjim SFRJ idealima, još jedno „mi“ se može uočiti u Filipovićevoj narativu. Ono se odnosilo na zajednicu jugoslovenskih naučnika i naučnica koja je imala kritičnu masu i bila globalni „igrač“ u svom polju, a koja danas manje-više propada, usled nedostataka veza između centara, snažnog odliva mozgova, finansijskih troškova rata (mnogi su komentarisali kako su novoformirane države bankrotirale), a u Srbiji i zbog sankcija. Ovo prvo lice množine se odnosilo na kosmopolitsku zajednicu koja je bila upoređivana sa drugim (etno)nacionalnim zajednicama građana i građanki (Jansen 2009, p.826), u ovom slučaju, sa nacionalno definisanim zajednicama naučnika i naučnica. U slučaju

SFRJ, osećanje „posebnosti“ (jugoslovenske izuzetnosti) povezalo se sa jugoslovenskim kosmopolitizmom koji je Spasić opisala kao *našijenstvo*:

...kosmopolitizam socijalističke Jugoslavije [je] uvek bio uslovan, uvek je išao uz neke „ako“ i „ali“. Takođe, bio je prožet i prepleten s nečim što bi trebalo da mu je suprotnost – sa jednom težnjom zatvaranja, „zbijanja redova“, čuvanja sebe i svoga, okretanja leđa spoljnjem svetu; rečju, našijenstvom. I stranac je tu, reklo bi se, prihvatatan samo pod određenim uslovima. Najpre, morao je biti gost, i to da smo ga mi sami pozvali. Drugo, morao je iskazivati dužno oduševljenje nama i svime što je naše; ništa manje od superlativa, a pogotovo nikakva kritika, nije dolazilo u obzir. Zatim, nije trebalo da previše zapitkuje i meša nam se u posla: mi smo najbolje znali kako treba da radimo. I, možda najvažnije, nismo želeli da budemo prinuđeni da od njega naučimo toliko da se poremete naše kulturne pretpostavke i reorganizuje naš svet. (Spasić, 2011)

Ovakvo osećanje *našijenstva* bilo je direktno u vezi sa nesvrstanom pozicijom SFR Jugoslavije koja je omogućila naučnu saradnju kako sa Istočnim tako i sa Zapadnim hladnoratovskim blokom.⁴ Treba napomenuti da pitanje da li je postojalo jugoslovensko „mi“ jeste zavisilo od osnovnih ideja o karakteru konflikta i promena, koje su se razlikovale među naučnicima i naučnicama, kao i da su te razlike bile refleksija hegemonijskih političkih narativa u Zagrebu i Beogradu. Te promene su donele snažan preokret za neke ljude, naročito one koji su bili duboko posvećeni SFRJ, te su se, posledično, neki ljudi našli prepušteni osećanju ogromne dezorijentacije uzrokovane promenama oko njih.

Da li je Miloševićeva vlada bila protiv nauke?

Druga tačka osporavanja na koju sam naišao ne odnosi se na hegemoniju uspostavljenu na „nacionalnom“ (državnom) nivou. Radije, ona upućuje na razliku u načinu na koji su naučne grupacije u Beogradu razumele akcije Miloševićeve vlade u toku devedesetih godina. Neki istraživači i istraživačice su tvrdili kako su određeni članovi Miloševićeve vlade tokom devedesetih – vlade koja je težila da uspostavi svoju legitimnost kroz mešavinu nacionalističkih i socijalističkih pretpostavki – imali jasno izražene stavove protiv nauke. Nemam etnografske podatke koji bi mi omogućili da istu temu sagledam u Zagrebu, iako sam u ispitivanju studentske populacije naišao na izjave nekih studenata o tome kako je trenutna vlada bila protiv nauke.⁵ Po profesoru Aleksiću i drugima, neki od političara su bili intrinzično sumnjičavi prema nauci kao nečemu što dolazi „sa strane“. Jedan ministar u vladi je čak iskoristio frazu „odao se nauci“ kako bi opisao na omalovažavajući način težnju naučnika da osiguraju resurse za istraživanja i njihovu strast ka poslu. Fraza *odao se*

⁴ Važno je napomenuti da je osećanje da „jesi poseban“ i da si u jedinstvenoj poziciji takođe ključno za mnoge radikalne nacionalističke argumente zasnovane na mitskim istorijama i ideji istorijske sudbine.

⁵ Jedan profesor je takođe rekao sledeće: „Pozicija prirodnih nauka u Hrvatskoj je nestabilna. Nakon rata javio se veliki problem na Institutu Ruder Bošković zato što su postojali neki koji su smatrali da tako veliki naučni institut nije potreban tako maloj zemlji, da maloj zemlji nije potrebna nauka, i tako dalje, što je naravno bio stav koji smo mi pokušavali da opovrgnemo.“

nauci jeste snažna i evocira različite stvari. Međutim, Aleksić je u toku intervjua otišao mnogo dalje u opisivanju načina na koji je Miloševićeva vlada bila protiv nauke. Tvrdio je da mnogi članovi vlade jednostavno nisu želeli da ulažu u prirodne nauke, ili da su bili spremni da izdvoje novac samo za, Aleksićevim rečima, „politički inspirisane mega-projekte“, što je termin koji podseća na Džozefsonovu (1998, p.138) diskusiju gigantomanije kao karakteristike nauke koju čvrsto vodi centralizovana vlada sa ideološkim fokusom. Opet Aleksićevim rečima:

Sa druge strane, bilo je svega nekoliko, vrlo beskorisnih (projekata), bilo je par velikih imena, ili velikih, ako želiš, u lokalnom smislu... projekata koji su manje ili više bili skroz beskorisni, kao što je akcelerator u Vinči, ovaj neslavni koji je konačno zatvoren pre dve godine, potpuno je ugašen. Naravno, u ovim krajevima imaš tu tradiciju vampira, tako da ne možeš znati da li će nekada ponovo uskrsnuti, ali nadajmo se da neće zato što je to bilo ekstremno bacanje novca. Dobijao je novac devedesetih zato što je to bio projekat Miloševićeve žene, ona je bila dobro upoznata sa tim Teslinim akceleratorom u Vinči. Od samog imena, nazvali su ga Tesla, što je po meni nevideno arogantno i drsko nazvati nešto što je stvarno beskorisno, što nikad nije radilo i verovatno, po mnogim stručnjacima, nije ni moglo raditi od samog početka. Postojala je velika diskusija o tome koliko je novca bačeno na to, sveukupno, to je u nekom redu od više od trideset miliona eura, što je puno za bilo koju zapadnu zemlju, ali ogromno za Srbiju.

Kada bih razgovarao o skorašnjim događajima sa profesorima i profesorkama, dolazilo je do proklizavanja između kategorija nacionalista, primitivaca, čak i komunističkih ideologa koji su zastupali pseudo-naučne ili „politički inspirisane mega-projekte“. Moguće je da ovo konceptualno proklizavanje ukazuje na odsustvo ideološke (i društvene) koherentnosti koje je bojilo devedesete godine. Kao što je Aleksić rekao:

Bilo je vrlo malo finansiranja nauke, nauka je bila slabo podržana drugim sredstvima i bilo je vrlo malo ozbiljne nauke u medijima. Nasuprot tome, puno je narasla pseudo-nauka u obliku raznih astrologa, para-psihologa, samoproklamovanih proroka i svih tih verskih iscelitelja i sličnih koji su dobili puno medijske pažnje, naročito na televiziji. Tako da je u nekom smislu, sam autoritet nauke bio uzdrman na više načina, ne samo zbog nedostatka finansija već i zbog nekada otvorenog podržavanja pseudo-nauke. Postojao je slučaj Transcendentalne meditacije (TM), maltene dela ideologije opet iste političke partije po imenu JUL, partije Miloševićeve žene. Oni su maltene promovisali TM kao zvanični deo svoje ideologije. Pozvali su jednu osobu po imenu Mahariši Maheš Joga, koji je osnivač te sekte ili doktrine ili kako god da se to zove. Pozvali su ga više puta i on je došao i iznajmio ne jedan sprat – možda je ovo urbana legenda – ne samo ceo jedan sprat u hotelu Interkontinental, već i sprat iznad i sprat ispod, tvrdeći da se tako niko neće mešati u njegovu meditaciju i da neće biti ograničen. **Endrju:** Kladam se da je svojim metodama sasvim dobro sebe obezbedio.

Aleksić: Problem je u tome što je to bio još jedan način, u nekom smislu, ponižavanja i unižavanja autoriteta nauke i naučnog rada. Naravno, veliki deo tog procesa je nažalost nastavljen do danas, mada u manjoj meri.

Takve „alternativne“ prakse su, po Aleksiću, uživale popularnost među delovima vladajuće elite, što je bilo ponižavajuće po autoritet prirodnih nauka. Stoga, Aleksić nije video ništa čudno u tome što je Karadžić za vreme bekstva radio kao

nju-ejdz iscelitelj, budući da je time još jednom pokazao da je šarlatan koji koristi retoriku za ostvarivanje svojih ciljeva. Pristalice socijalističkih i nacionalističkih teza su u toku postsocijalizma delile nekoliko stavova: nedostatak poverenja u uticaje iz inostranstva („spoljašnjost“), anti-imperijalističke porive i politiku zasnovanu na različitim vrstama solidarnosti pre nego na isticanju individualnosti. Bivša članica komunističke partije i javna anti-nacionalistička intelektualka, Perović (2000), tvrdi kako su, usred gubitka legitimiteta socijalizma, koji je ipak bio modernistički projekat, mnogi članovi komunističke partije snažnije usmereni ka njenoj ideologiji doživeli krizu vere i stoga se okrenuli nacionalističkim pozicijama naglašavajući značaj lokalnih tradicija u „begu od modernosti“, da iskoristim njene reči. Ubrzanje povezano sa postfordističkim kapitalizmom i uloga tehnologije u stvaranju tog ubrzanja verovatno su takođe stvorili snažnije osećanje opreznosti prema nekim novim tehnologijama. Tehnologije poput interneta, na primer, dozvoljavaju širenje znanja na decentralizovan način, čime mogu da dovedu u pitanje autoritet vlada kao aktera koji proizvode neosporiva viđenja mnogih događaja. Istraživači i istraživačice su se prisećali, na primer, problema u pristupu internetu tokom ranih devedesetih godina, a jedna osoba je tvrdila kako je postojao samo jedan link, preko Grčke. Kao što je jedan profesor, blizak Aleksiću, ispričao:

Srbija nije bila deo interneta, tako da nismo mogli da komuniciramo. Postojao je samo jedan, ovo možeš proveriti negde, ne znam gde, postojala je samo jedna veza iz Grčke, neka vrsta polu-legalne konekcije između Grčke i Beograda. Nismo mogli čak ni da šaljemo i-mejllove. Samo je ovaj kanal bio otvoren.

Slanje i-mejllova je bilo uobičajena praksa za akademske radnike i radnice širom Evrope i SAD-a tokom kasnih devedesetih godina, međutim, nije bilo baš tako uobičajeno u ranim devedesetim godinama. Ovo sugeriše da je možda ovaj naučnik preterano naglašavao težinu situacije. Drugi istraživači i istraživačice sa kojima sam razgovarao su tvrdili kako je finansiranje bilo izuzetno slabo, ali da nije postojao negativni stav prema prirodnim naukama. Profesor Jokić, na primer, komentarisao je kako „donosioci odluka nisu bili iz redova prvoklasnih naučnika, tako da nisu poštovali nauku“. Nedostatak poštovanja o kome je on govorio je verovatno bio povezan sa relativno malim ulaganjima u nauku, što je situacija koja je nastavljena sve do danas.⁶ Neki od mojih sagovornika i sagovornica su bili članovi ili simpatizeri vlade tokom devedesetih godina. Na primer, intervjuisao sam jednog od Miloševićevih ministara nauke, Matića. Postavio sam mu pitanje o vezi koja je postojala između naučnika i naučnica i vlade:

Pa nauka je bila nezavisna, ali postoje delovi primenjene nauke, poput vojnih instituta, koji imaju političke implikacije, ali ako pogledaš astronomiju i druge fundamentalne nauke, one nemaju veze sa politikom. Jedini uticaj politike na takve vrste nauke može biti ako, na primer, određeni direktor odluči da dodeli više ili manje novca nekome ko je u vladajućoj partiji, ali nema većeg uticaja od toga.

⁶ Podaci o istraživačkim i razvojnim troškovima kao funkciji BDP-a mogu se naći na: <http://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.Z> [poslednji put otvoreno 8.11.2011.] Poslednji podaci o Srbiji (2010) pokazuju da je smanjenje nastavljeno, sve do 0.3%, što je nesumnjivo povezano sa evropskom ekonomskom krizom.

Takođe je istakao prosvetiteljske ideale:

Znaš da je u duhu nauke da poboljša život čoveka... i ako hoćeš, na primer, da objasniš univerzalni karakter nauke i njenih dostignuća, ona je namenjena dobrobiti celog čovečanstva.

On je koristio ovakve prosvetiteljske ideale kako bi opravdao svoju ulogu u Miloševićevoj vladi. Tvrdio je da je koristio svoje mesto kako bi se „borio za nauku“, nakon što su uvedene sankcije na međunarodnu saradnju i razmenu podataka. Međutim, njegovo razumevanje doprinosa nauke je bilo podeljeno po nacionalnim linijama:

Pokušao sam da objasnim stranim ambasadorima i predstavnicima da ako hoće da isključe iz ljudske civilizacije sva dostignuća Srba, da uvedu sankcije na sve to, onda treba da znaju da je Nikola Tesla bio Srbin i da ako hoće da isključe doprinose Nikole Tesle, kao što je proizvodnja i distribucija naizmjenične struje, asinhronični motor i obrtno magnetno polje, ako bi ove stvari bile isključene iz civilizacije kroz sankcije uvedene protiv svih Srba u svemiru, onda bi industrija u celom svetu stala, gradovi sa električnom strujom bi stali, mnogi oblici transporta bi stali i vratili bismo se u devetnaesti vek.

On je tvrdio da je napravio isti argument kada je Miloševićeva vlada tokom rata uvela slične sankcije Republici Srpskoj, zalažući se u vladi za ukidanje ovih sankcija. Sama prosvetiteljska vizija u osnovi ovih argumenata je podržana od strane naučnika i naučnica širom sveta, kao što se vidi u izjavi Međunarodnog saveta za nauku (*International Council for Science*), koju je Matić odlučio da mi pročita naglas u odbranu svoje pozicije:

Nediskriminacija, u ispunjavanju svojih ciljeva vezanih za prava i odgovornosti naučnika, Međunarodni savet za nauku, kao međunarodni nevladin organ će posmatrati i aktivno podržavati princip univerzalnosti nauke. Ovaj princip uključuje slobodu udruživanja, izražavanja, informisanja, komunikacije i kretanja u odnosu na međunarodne naučne aktivnosti bez diskriminacije po osnovu faktora kao što su državljanstvo, religija, uverenje, politički stavovi, etničko poreklo, rasa/boja kože, jezik, godine ili pol. Međunarodni savet za nauku će prepoznati i poštovati nezavisnost internih propisa o nauci svojih nacionalnih članica, Međunarodni savet za nauku neće dozvoliti da ijedna od njegovih aktivnosti bude uzurpirana akcijama političke prirode.

Uprkos isticanju ovakvih ideala, profesor Matić nije pravio istu vrstu proklizavanja između kategorija nacionalista, „primitivaca“ i komunističkih ideologa kakvu je pravio Aleksić. Profesor Matić je takođe koristio jezik „otpora“ i „borbe“ koji ima eho marksističkih termina. Na primer, diskutujući o posledicama sankcija na saradnju sa naučnicima u Bugarskoj i Rumuniji, rekao je:

Matić: Mislim da su naši rumunski prijatelji strahovali od političkih posledica. Mi smo organizovali četiri sastanka astronoma Srbije i Rumunije, peti je trebalo da bude organizovan od strane naših rumunskih kolega ali to se nije desilo.

Endrju: Na šta mislite kada kažete da su strahovali od političkih posledica?

Matić: Prosto zato što su hteli da uđu u Evropu, u NATO. Ali na primer, imali smo bugarske kolege koje se nisu plašile toga, kolege koje su organizovale te stvari su bile pod snažnim političkim pritiskom da prestanu, ali su oni pružili otpor.

Endrju: Ali... i da li još uvek postoji saradnja sa Bugarskom?

Matić: Izvršna saradnja.

Endrju: I na njih nije uticalo to što je Bugarska želela da bude deo Evropske Unije?

Matić: Ne. Ne, zato što su astronomi pružili otpor pritisku. U Rumuniji je takođe bilo pritiska, ali oni su se uplašili zbog toga.

Matić nijednom nije spomenuo uticaj Srpske pravoslavne crkve. Sa druge strane, oni profesori koji su tvrdili da je Miloševićeva vlada bila protiv nauke su barem delimično to povezivali sa procvatom religije i rastom religioznog osećanja među mnogim ljudima. Profesor Aleksić je tvrdio sledeće:

Aleksić: Ovi ekstremni nacionalisti su zaista, barem delimično, religiozni fanatici koji su automatski bili sumnjičavi prema nauci. To je bilo istovremeno sa rastom nečega što pojedini zovu „turbo-religioznost“, što je pomodarski oblik ponovo otkrivene religioznosti naših predaka.

Endrju: Kao što je turbo-folk u odnosu na folk?

Aleksić: Upravo je to fenomen sa kojim se to može porediti. Tako da je sveukupno narastanje moći i uticaja i vidljivosti crkve, naročito pravoslavne crkve, tu postoji velika distinkcija između pravoslavne i katoličke crkve, pravoslavna crkva nije isticala učenje i studiranje i obrazovanje kao što je to katolička crkva radila. Tako da je problem u tome što je, izuzev možda par ljudi pored profesora teologije i tako to, veliki deo njihove obrazovne strukture jako loš.

Uprkos tome što su neki političari napadali naučnu pismenost i insinucije da su određeni delovi političke elite devedesetih bili protiv nauke, reći da je nešto „naučno“ nosilo je veliki autoritet među svim naučnicima i naučnicama sa kojima sam razgovarao. Na primer, jedan od sagovornika, Čukić, sugerisao je kako je Aleksićevo slavljenje obrazovanja i prirodnih nauka kao prosvetiteljskih sredstava bilo povezano sa optužbama koje su mu upućivali drugi profesori – da kosmologija i astrobiologija, njegove oblasti specijalizacije, nisu bile čista nauka, već više slične „bajkama“. Kosmologija je naročito problematična u ovom smislu, zato što tvrdi naučnost za sebe, iako se bavi tvrdnjama koje su povezane sa oblastima u kojima se vrši drugačija vrsta istraživanja, poput teologije. Ovo posebno važi za teorijsku kosmologiju, čiji je jedan od zadataka stvaranje kompjuterskih simulacija evolucije univerzuma tokom vremena, uzimajući u obzir različite uslove. Discipline koje su se zasnivale na realnim posmatranjima, pre nego na teorijskim modelima, polagale su veće pravo na naučnost zbog toga što su koristile „realna“ posmatranja. Spektroskopija je jedan od primera. Druge poddiscipline, koje su u potpunosti zavisile od teorije i iznosile neopovrgljive tvrdnje, ili tvrdnje koje su bile otvorene za višestruke interpretacije (kao što je slučaj sa nekim hipotezama u kosmologiji), bile su viđene kao manje „naučne“. Implikacija ovakvih viđenja je da je naučnost dobra stvar i da je eksperiment, odnosno rad sa stvarnim podacima a ne simulacijama, ključan. Ovakav interni disciplinarni spor je naročito dobio na snazi zato što su vođe istraživačkih timova, gotovo svi muškarci, imale različite političke stavove. Čukić je tvrdio da je animozitet između Aleksića i par drugih naučnika na opservatoriji bio delimično posledica toga što je Aleksić odrastao u dominantno četničkom miljeu. Iz antropološke perspektive, istinitost Čukićevih komentara je manje važna od činjenice da je on očigledno iskoristio političke motive da objasni animozitet između profesora, jer

takav postupak osvetljava praktičnu logiku kroz koju su motivi pripisivani različitim ljudima.

Zaključak

U ovom radu sam analizirao narative naučnika i naučnica o putanji prirodnih nauka tokom devedesetih godina, fokusirajući se na uspostavljene „nacionalne“ postjugoslovenske hegemonije. U svim diskusijama i debatama treba da postoji neka vrsta neizgovorenog sporazuma o terminima kroz koje se debata vodi i razume. Određene neizgovorene pretpostavke moraju biti postavljene u crne kutije kako bi uopšte bilo moguće raditi određeni posao – i to važi za sve, osim možda za aktiviste koji rade na političkim projektima sa ciljem otvaranja takvih crnih kutija. Crne kutije reflektuju specifične hegemonije koje dominiraju u određenom trenutku. Doista, razlike u tumačenju postojanja jugoslovenskog „mi“ reflektovale su postsocijalističku hegemoniju delimično uspostavljenu kroz „demokratske“ promene, koje ne samo što nisu videle proizvodnju kulturne razlike kao problematičan proces, već su ga učvrstile. U slučaju EU ovo se odigrava kroz prihvatanje postojanja novih „etnički“ definisanih država i promovisanja razlike kroz propise koji promovišu kulturnu raznolikost i slave „multikulturalizam“.

Literatura

- Bourdieu, P., 1986. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, New Ed. ed. Routledge.
- Grujić, P., 1999. *Science in Danger*. *Europhysics news* 30, 4–5.
- Gupta, A., Ferguson, J., 1997. *Anthropological locations: Boundaries and grounds of a field science*. Univ of California Pr.
- Jansen, S., 2001. *Antinationalism: Post-Yugoslav Resistance and Narratives of Self and Society*. Hull: Unpublished Ph. D. dissertation.
- Jansen, S., 2009. *After the red passport: towards an anthropology of the everyday geopolitics of entrapment in the EU's "immediate outside"*. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 15, 815–832.
- Josephson, P.R., 1998. *Totalitarian Science and Technology*, 2Rev Ed. ed. Humanity Books.
- Malkki, L.H., 1995. *Purity and Exile: Violence, Memory and National Cosmology Among Hutu Refugees in Tanzania*, 2nd ed. University of Chicago Press.
- Perović, L., 2000. *The Flight from Modernization. The Road to War in Serbia: Trauma and Catharsis* 109–123.
- Prpić, K., 2011. *Science, the public, and social elites: How the general public, scientists, top politicians and managers perceive science*. *Public Understanding of Science* 20, 733–750.
- Roseberry, W., 1994. *Hegemony and the Language of Contention*. pp. 355–366.
- Spasić, I., 2011. *Smrt Bricea Tatona i uslovni kosmopolitizam socijalističke Jugoslavije. Horror-porno-ennui: kulturne prakse postsocijalizma*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku 51–69.

- Stubbs, P., Zrinščak, S., 2006. International actors, “drivers of change” and the reform of social protection in Croatia, in: International Sociological Association World Congress, Durban, July (panel International Organisations’ Prescriptions for and Influence Upon National Social Policy).
- Wimmer, A., Glick Schiller, N., 2002. Methodological nationalism and beyond: nation–state building, migration and the social sciences. *Global networks* 2, 301–334.

Endrju Hodžis

**NARRATIVES ABOUT THE 90S: DISCURSIVE
HEGEMONIES OF MALE AND FEMALE SCIENTISTS
IN BELGRADE AND ZAGREB**

Summary

In this article I discuss narratives which scientists in Belgrade and Zagreb presented me concerning the difficulties they experienced during the nineties, during and after the Yugoslav Wars and the NATO air strikes. The focus is on understanding how they talked about and interpreted their experiences with reference to the political changes which were taking place. In an anthropological vein, I do not focus on such tropes as indications of how things ‘really were’ in Belgrade and Zagreb, nor do I draw wider, unsupported, historical conclusions on the basis of the scientists’ statements. Instead I focus on the tropes as a route into understanding scientists’ experiences of the nineties understood through the lens of their experiences today, situating their statements within the context of an increased emphasis on a ‘national order of things’ (Malkki, 1995) problematically, I suggest, encouraged by ‘democratic transition’. The first section of the text deals with issues concerning self-positioning, before moving to consider the narratives. Points of common ground are first discussed and later points of difference, particularly those which stood out when comparing the narratives of scientists in Zagreb with those in Belgrade.

andyfilozofski@gmail.com

